

fieri per commutationem unius pœnæ, quæ æterna est, in aliam quæ est temporalis. Ita sentit Durandus in 4, d. 47, q. 3; Medina, tract. 1 de Pœnit., q. 7, et tract. 3, q. 4. Et mihi videtur vera sententia. Ad quam expli-candam inquire ulterior potest, an hæc com-mutatio arbitrio Dei fiat, vel ex natura rei consequtatur. Non enim desunt qui totum hoc negotium attribuant rerum naturis, absque speciali interventione divinæ voluntatis. Quia quod penitentia tollat æternam pœnam, non est ex voluntate Dei speciali, sed ex seid habet, quia per se justificat, et justificatio ex se reddit hominem dignum vita æterna, et non dignum æterno supplicio. Rursus, contrito non ita expellit æternam pœnam, ut necessario reddat hominem absolute non dignum ulla pœna etiam temporali, alioqui non posset juste puniri tali pœna, nec Deus posset sua sola voluntate illam pœnam imponere sub ratione pœnæ, licet posset illud malum infligere. Quia non potest Deus per se facere hominem dignum pœna. Ergo ipsa contritio per se non abstulit omnino dignitatem pœnæ, sed commutavit illam in reatum pœnæ temporalis. At profecto iu-intelligibile est, quomodo hæc commutatio fiat sine interventu ordinatio-nis divine, persolam naturam actuum nostrorum. Est quidem rationi justitiae con-sentaneum, ut Concilium Tridentinum dixit, Deum exigere justam vindictam pro culpa preterita, quamvis gratis remittat offendens propter solam contritionem. Et hoc modo ha-bet hæc commutatio fundatum in ipsa rei natura; necessario tamen compleri debet per divinam ordinationem. Imo, cum pœna æterna gratis remittatur, juxta sanam do-ctrinam, quod illa remissio non sit totalis, ut sic dicam, sed per commutationem in tempo-rale pœnam talem et tantam, non potest esse, nisi ex voluntate ejus qui remittit pœnam, ut recte sentiunt citati Doctores, et Alens., 4 p., q. 24, memb. 4; Scotus, in 3, d. 22, q. unic., art. 2; Vega, lib. 13 in Tri-dentinum, cap. 28.

15. Ad hanc igitur commutationem decla-randam, dicendum existimo, Deum ex æter-nitate sua instituisse et taxasse singulas pœnas pro peccatis reddendas secundum diversos status eorum (sine hac enim divina ordina-tione nihil posset esse certum et definitum in his rebus); statuit ergo, ut tali peccato mor-tali, si perpetuo in homine maneret, talis æter-na pœna responderet; si vero committeretur quidem, non tamen perpetuo maneret, alia

pœna et alterius modi et temporalis illi res-ponderet, non solum ratione conversionis, sed etiam ratione aversionis, ac denique ratione totius malitiae quam habuit; hoc enim, ut existimo, recte probant quæ in prima et secunda objectione adducta sunt. Et ita facile intelligitur, ablata culpa mutari statum ejus, quia jam non potest perpetuo durare, et ideo jam non potest esse illi debita nisi pœna temporalis, non quidem propter aliquam mo-ramalitiam ejus, quæ moraliter maneat, ut recte probat tercia objectio, sed solum quia commissa fuit, et nondum pro illa plene satisfactum est. Hoc enim sufficit, ut pecca-tum commissum juste puniatur. Intelligitur etiam hinc quomodo, cum remittitur culpa, commutetur pœna æterna in temporale, quia revera, proprie loquendo, non est una et eadem, sed una succedit alteri, non quia Deus in justificatione novam pœnam imponat, sed quia æterna lege statutæ sunt diversæ pœnæ, respondentes peccato, et commensu-ratæ illi secundum diversos status ejus. Et possunt omnia dicta confirmari ratione quam indicavit Alexander Alens., 4 p., q. 47, memb. 1, art. 4, § ultimo, alias q. 78, memb. 1, art. ultim., quia interdum unum peccatum secundum conversionem gravius est, et secundum aversionem minus grave, et e converso; semper tamen illud, quod in aversione est gravius, simpliciter gravius est, et ideo punitur graviori pœna, non solam damni, sed etiam sensus, et non solum æter-na, sed etiam temporali, cæteris paribus; ergo signum est totam hanc pœnam et contritionem ejus fieri non solum respectu conversionis, sed etiam respectu aversionis; fit ergo modo prædicto, quia nullus aliud facili-or, aut magis consentaneus rationi esse po-test.

16. D. Thomas explicatur. — Non existimo tameo D. Thomam illi esse contrarium; voluit enim propriam totius rei rationem redde-re, et ideo aliquantulum obscurius locutus est. Ejus tamen intelligentia ab eodem petenda est in 4, dist. 14, q. 2, art. 4, quæstiunc. 2, ubi inquit in peccato duo esse consideran-da: alterum, quod lœdit amicitiam divinam, et hoc modo destruit gratiam et charitatem; alterum, quod Deo infert injuriam, propter quod est dignum pœna secundum ordinem divinæ justitiae, quæ tamen pœna æterna est propter conjunctionem cum primo, id est, cum inimicitia Dei. Ubi obiter addo, quod si-ecut hæc conjunctio gravis injuriae Dei cum

inimicitia ejus non est accidentaria, sed per se et quasi intrinseca (graves enim injuriæ per se lœdunt amicitiam), ita quod peccato mortali, ut est gravis injuria Dei, respondeat æterna pœna, non est accidentarium, sed per se debitum tali peccato, quamvis ratio æter-nitatis pœnæ sumatur et pendeat ab aversione et inimicitia. Hoc ergo loco nomine aversionis intelligit D. Thomas hanc inimicitiam Dei quam peccatum mortale secum afferit; et hanc vere dicit prorsus tolli in justificatione per remissionem mortalis culpæ, quia divina gratia et amicitia integre restituitur, adeo ut jam puniri non possit ut inimicus, etiamsi aliquis reatus maneat. Quod totum debuit ne-cessario esse opus gratiæ, quia homo manebat in peccato, et existens inimicus non poterat ipse per se ad amicitiam redire; resti-tutus vero jam ad amicitiam, potest aliquo modo satisfacere pro peccato, quod D. Thomas hic exposuit per conversionem quam ha-bet peccatum ad creaturam. Per quam non solum intelligit malitiam moralem, quam ha-bet talis conversio, ut est circa tale objectum, sed etiam ut est contra divinum honorem, ut citato loco explicuit. Soto etiam hic, si in rationibus suis sit constans, expresse fatetur. Pertinuit ergo ad ordinem divinæ justitiae, etiam post ablata inimicitiam ab homine, vindicare in eo injuriam; hoc enim non re-pugnat amicitiae, et est consonum justitiae. Sicut inter homines, si amicus injuste occupe-rit res alterius amici, quamvis alter offendam remittat, ut est contra amicitiam, potest exigere justam recompensationem; sic ergo Deus. Præsertim quia, licet sit amicus, est etiam supremus judex et moderator; et ideo, quamvis gratis revocet hominem ad amici-tiam suam, nihilominus ut judex potest et suo modo debet male facta punire. Debuit au-tem hæc pœna post restitutam amicitiam esse temporalis, quia pœna æterna est propria ini-mici; unde æternitas ejus pendet quasi in conservari ab aversione et inimicitia. Quomo-do dicit Paul. ad Rom. 8, nihil damnatio-nis esse in iis qui sunt in Christo Jesu, non quia nulla pœna possit illis imponi, ut male hæretici exponunt, sed quia illa non est æter-na, neque ad damnationem pertinens, sed ad satisfactionem et purgationem. Et propterea etiam dicit D. Thomas, aversionem (id est ini-micitiam) omnino tolli, manere autem inordi-nationem conversionis, non secundum affec-tum, nec quia macula moralis aliquo modo maneat, sed secundum effectum, et quia in re-

ipsa semper manet quædam inæqualitas, quandiu satisfactum non est injuriae factæ. Ut enim dixit Aristoteles, culpa per pœnam reducitur ad ordinem justitiae; et ideo semper manet inordinatio, aut inæqualitas quædam, quandiu non fit plena satisfactio vel punitio. Quam expositionem etiam attigit et indicavit Soto. Et ita facile consonant omnia.

An quoties remittitur culpa et pœna æterna, remittatur aliquid pœnæ temporalis. Dubium secundum.

17. Secunda dubitatio est, an quoties re-mittitur culpa et pœna æterna, remittatur aliquid pœnæ temporalis, quia, juxta modum a nobis positum, videtur nihil posse remitti. Nam si sit commutatio unius pœnæ in aliam, non potest in eodem instanti illa pœna tem-poralis, in quam æterna commutatur, remitti; sicut non potest eadem qualitas in eodem instanti fieri, et remitti. Contrarium autem vide-tur sumi ex secunda assertione a nobis posita; diximus enim, cæteris paribus, ob inæqualitatem dispositionis minorem pœnam relinqui in uno quam in alio; signum ergo est illam remitti. Atque id fere sentiunt Theologi supra citati, Durand., Cajet., Medina, Soto, atque etiam Alensis, 4 p., q. 17, memb. 4, art. 4, alias q. 70, memb. 4; solus Durandus, dist. 17, q. 3, videtur hoc limitare, ut locum non habeat quando contritio est minima, nam tunc commutatio fit in integrum pœnam tem-porale; quando vero contritio est major mi-nima, ratione illius augmenti dicit remitti ali-quit pœnæ temporalis. Medina vero, et allii, qui non admittunt illud minimum, dicunt semper remitti aliquid, quia semper contritio est major quam necessaria esset ad remissio-nem culpæ et pœnæ æternæ; et ratione illius excessus dicunt tolli aliquid pœnæ tempora-lis. Hanc vero remissionem, aiunt includi, et per modum unius fieri per ipsam commu-tationem; nam quia, cæteris paribus, com-mutatio fit in minorem pœnam propter me-liorem dispositionem, illa diminutio pœnæ est quædam remissio. Cajetanus vero et Soto aliter declarant, nam per contritionem secun-dum se et absolute sumptam dicunt tolli æternitatem pœnæ; et ita ex vi solius re-missionis culpæ et pœnæ æternæ manere in-tegram temporale pœnam; deinde vero propter modum contritionis seu dispositionis aliquid illius Deum condonare. Non explicant autem hi auctores, an hæc partialis remissio pœnæ temporalis fiat gratis a Deo, sicut re-

missio æternæ pœnæ, an vero per satisfactio-
nem condignam operantis.

18. Pars affirmativa vera. — *Remissio hæc
fit de condigno.* — Et mihi quidem placet hæc
assertio, quoties culpa et pœna æterna re-
mittitur per pœnitentiam virtutem, seu per
contritionem, aliquid temporalis pœnæ re-
mitti. Neque est necessaria limitatio Durandi,
sive detur minima contritio, sive non; cuius
ratio patebit ex dicendis. Deinde censeo hanc
remissionem fieri ex justitia, et secundum
condignam satisfactionem operantis. Utrum-
que autem sic declaro, et probo juxta modum
positum; nam unicuique peccato mortali duæ
pœnæ designatæ sunt, juxta divinam ordina-
tionem: una æterna, si peccatum ipsum per-
petuo perseveret; alia temporalis, si remit-
tatur. Considerata ergo sola remissione pec-
cati mortalis secundum se, et nulla spectata
varietate in dispositione pœnitentis, pœna
temporalis, quæ manet ex vi talis peccati,
certa est, et determinata ex divina ordinatio-
ne; ergo quidquid ab illa tollitur, esse debet
ex dispositione pœnitentis et modo ejus.

19. Rursus, hæc dispositio duobus modis
considerari potest: primo, secundum se, et
ut informis; et sub hac ratione solum est
causa remissionis culpæ et pœnæ æternæ; et
ideo ex vi illius ut sic nihil tollitur de pœna
temporali, quia ex vi remissionis culpæ so-
lum fit, ut jam non debeatur pœna æterna,
sed temporalis. Secundo vero considerari po-
test illa contritio ut jam formata per gratiam,
et ut sic jam est satisfactoria de condigno,
sicut et meritoria; et ideo ratione illius ex
justitia tollitur aliquid pœnae temporalis, et
magis vel minus, prout illa major vel minor
fuerit. Estque hoc consentaneum divinæ jus-
titiae; nam, cum homo justus possit de con-
digno satisfacere pro pœna temporali, non
est cur aliquid ejus gratis remittatur; et cum
in ipsomet instanti justificationis habeat con-
tritio omnia necessaria ad hanc condignam
satisfactionem, etiam postulat ratio justitiae
ut ex tunc operetur.

20. Neque est inconveniens ut secundum
diversas considerationes, aut instantia natu-
ræ, eadem pœna prius intelligatur integra, et
postea ex parte remissa. Unde, quia in justi-
ficatione, quæ fit per contritionem, semper
concurrit actualiter ipsa contritio, ideo sem-
per habet hunc effectum, etiamsi sit minima,
quia non habet hunc effectum ratione solius
excessus, sed ratione sui valoris moralis. Un-
de etiam non probo quod Durandus signifi-

cat, remissionem hanc fieri ratione doloris
sensitivi ex contritione resultantis; nam, licet
ille dolor possit aliquid conferre ad satisfac-
tionem, quatenus voluntarie assumptus est,
magis vero confert ipsa contritio secundum
se; quare licet non resultaret dolor in sensu,
adhuc fieret remissio pœnæ temporalis, pro-
portionata contritioni. In justificatione autem
facta per attritionem cum sacramento, conti-
ngere potest, ut non concurrat actualiter attri-
tio, ut si quis baptizetur dormiens, antea suf-
ficienter attritus; et tunc nulla remissio fieri
per satisfactionem condignam, sed quidquid
fit, est ex opere operato per sacramentum.

*An secunda contritio tollat omnem pœnam tem-
poralem ex priori relictam, vel eadem se-
cundum varias partes. Dubium tertium.*

21. Sed tunc oritur dubitatio tertia, quia
non erunt necessaria opera satisfactoria, ut
tollatur tota pœna, sed sufficiet ad summum
altera contritio; nam si prima potuit tollere
æternam pœnam, et partem temporalis, cur
secunda non sufficiet auferre quidquid tem-
porale reliquum fuerit, cum magis sit pœnam
æternam remittere, quam totam temporalem,
et secunda contritio non sit minus digna
quam prima? Imo de una et eadem contri-
tione, si secundum diversos gradus consid-
retur, potest idem dubitari; quia minimus
gradus contritionis, verbi gratia, ut unum,
sufficit ad remissionem culpæ et pœnæ æter-
næ; ergo ut duo sufficiet ad remissionem totius
pœnae temporalis. Addo etiam, de eadem
contritione secundum eudem gradum mi-
nimum, posse idem dubitari; nam si illa con-
tritio minima, ut prior natura quam gratia,
est sufficiens dispositio ad remissionem pœnæ
æternæ, ergo eadem ut formata gratia erit
sufficiens satisfactio ad remissionem totius
pœnae temporalis. Et confirmo, quia illa ut
sic est sufficiens ad merendum de condigno
vitam æternam; ergo multo magis ad satis-
faciendum de condigno pro tota pœna tem-
porali.

22. Sotii resolutio. — *Vera et germana re-
solutio.* — Ad hæc omnia responderi potest
ex Soto, d. 45, q. 4, art. 4, ad 2, negando
consequentias, quia comparatio non fit inter
ea quæ sunt ejusdem rationis; culpa enim et
pœna diversarum rationum sunt, et contritio
per se non tollit pœnam æternam, sed cul-
pam, qua ablata, consequenter aufertur æter-
nitas pœnæ. Et ideo nihil mirum quod non
possit tollere totam pœnam temporalis, quæ

non necessario, neque ex consequenti tollitur
ablata culpa. Quæ quidem responsio bona est,
sed non explicat propriam rationem hujus
diversitatis. Quam attingit D. Thomas, 4, d.

14, q. 2, art. 1, quæstiunc. 2, in corpore,
et solutione ad 1 et 2; et Durandus, d. 47,
ad quest. 3, ad 1; et Medina, tract. 3, quæst.

4; videlicet quod contritio non remittit cul-
pam, vel pœnam æternam per modum condi-
gnæ satisfactionis, propter improportionem
quæ est inter personam Dei offensam et per-
sonam peccatoris satisfaciens; sed solum est
quædam sufficiens dispositio, et aliqualis sa-
tisfactio, qualis a peccatore exhiberi potest,
qua posita, Deus remittit et culpam, et pœ-
nam æternam. At vero remissio pœnae tem-
poralis fit secundum justitiae æquitatem, et
propterea non quælibet contritio sufficit,
etiam informata gratia, ad totam pœnam tol-
lendam. Et ita expeditiunt facile reliqua om-
nia præter ultimam confirmationem, in qua
potius interrogandum esset, quomodo eadem
contritio simul cum merito condigni præmii
valere possit ad condignam satisfactionem.
Hujus vero ratio est, quia secundum diversas
conditiones comparatur ad hos effectus, et
est quasi condignum pretium. Nam ad meri-
tum ex parte actus præcipue consideratur
bonitas; ad satisfactionem vero pœnalitas et
dolor. Hinc ergo oritur (quoad præsens) diffe-
rentia, quia opera bona et supernaturalia
(inter quæ potissimum locum habet contritio)
et natura sua, et divina lege et promissione,
ratione suæ bonitatis et honestatis ordinata
sunt ad vitam æternam consequendam; at
vero ad satisfaciendum in hac vita pro pœna
temporalis, quæ in alia vita (scilicet in purga-
torio) respondet peccatis remissis, ordinantur
hæc opera non tam natura sua quam lege
divina; et ad hoc non tantum in eis attendi-
tur bonitas et honestas, sed etiam pœnalitas
et afflictio peccatoris; et ideo fieri facile po-
test, ut in contritione non sit tanta pœna et
afflictio, quanta necessaria est ad satisfaci-
endum pro tota pœna temporali.

QUÆSTIO LXXXVII.

DE REMISSIONE VENIALIUM PECCATORUM, IN QUATUOR ARTICULOS DIVISA.

*Deinde considerandum est de remissione ve-
nialium peccatorum. Et circa hoc queruntur
quatuor:*

xxii.

1. *Utrum sine pœnitentia peccatum veniale
possit dimitti.*

2. *Utrum possit dimitti sine gratiæ insu-
sione.*

3. *Utrum peccata venialia remittantur per
aspersionem aquæ benedictæ, et episcopalem
benedictionem, et tensionem pectoris, et Oratio-
nem Dominicam, et alia hujusmodi.*

4. *Utrum veniale peccatum possit remitti
sine mortali.*

ARTICULUS I.

*Utrum peccatum veniale possit remitti sine
pœnitentia?*

1. *Ad primum sic proceditur. Videtur quod
veniale peccatum possit remitti sine pœnitentia.
Pertinet enim (ut supra dictum est²) ad
rationem verae pœnitentiae, quod non solum
homo doleat de peccato præterito, sed etiam
proponat cavere de futuro. Sed sine tali pro-
posito peccata venialia dimittuntur, cum cer-
tum sit, quod homo sine peccatis venialibus
præsentem vitam ducere non potest. Ergo peccata
venialia possunt remitti sine pœnitentia.*

2. *Præterea, pœnitentia non est sine actuali
displacentia peccatorum. Sed peccata venialia
possunt dimitti sine displacentia actuali eorum;
sicut patet in eo qui dormiens occideretur pro-
pter Christum. Statim enim evolaret, quod non
contingit manentibus peccatis venialibus.
Ergo peccata venialia possunt remitti sine pœnitentia.*

3. *Præterea, peccata venialia opponuntur
fervori charitatis, ut in secunda parte dictum
est³. Sed unum oppositorum tollitur per aliud.
Ergo per fervorem charitatis, quem contingit
esse sine actuali displacentia peccati venialis,
fit remissio peccatorum venialium.*

*Sed contra est quod Augustinus dicit in li-
bro de Pœnit.⁴, quod est quædam pœnitentia,
quæ quotidie agitur in Ecclesia pro peccatis
venialibus. Quæ frustra esset, si sine pœnitentia
peccata venialia possent dimitti. Videtur
ergo quod peccata venialia non possint sine
pœnitentia dimitti.*

Respondeo dicendum, quod remissio culpæ

¹ Infra, art. 2, ad 2, et art. 3, corp.; et 4,
16, q. 2, art. 2, q. 2, ad 1, et d. 21, q. 2, art.
1, corp.; et Mal. q. 7, art. 12, corp.

² Q. 84, art. 10, ad 4 arg.

³ 1. 2, q. 71, et 2. 2, q. 24, art. 10, ad 2.

⁴ In lib. de Medicina pœnit., et lib. de Utile-
titat. pœnitent., c. 2, tom. 9.

(sicut dictum est¹) sit per conjunctionem hominis ad Deum, a quo aliqualiter separat culpa. Sed hæc separatio perfecte quidem sit per peccatum mortale, imperfecte autem per veniale; nam per peccatum mortale mens omnino a Deo avertitur, utpote contra charitatem agens; per peccatum autem veniale retardatur affectus hominis, ne prompte in Deum feratur. Et ideo utrumque peccatum per pœnitentiam quidem remittitur, quia per utrumque deordinatur voluntas hominis per immoderatam conversionem ad bonum creatum. Sicut enim peccatum mortale remitti non potest quandiu voluntas peccato adhæret, ita etiam nec peccatum veniale; quia manente causa, manet effectus. Exigitur autem ad remissionem peccati mortalis perfectior pœnitentia; ut, scilicet, homo actualiter peccatum mortale commissum detestetur quantum in ipso est, ut, scilicet, diligentiam adhibeat ad rememorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur. Sed hoo non requiritur ad remissionem venialium peccatorum. Non tamen sufficit habitualis displicentia, quæ habetur per habitum charitatis, vel pœnitentiae virtutis; quia sic charitas non compassaretur peccatum veniale, quod patet esse falsum. Unde sequitur quod requiratur quædam virtualis displicentia; puta cum aliquis hoc modo fertur secundum affectum in Deum et res divinas, ut quidquid sibi occurreret, quod cum ab hoc motu retardaret, displiceret ei, et dolebet se commisisse, etiamsi actu de illo non cogitaret. Quod tamen non sufficit ad remissionem peccati mortalis, nisi quantum ad peccata oblitia post diligentem inquisitionem.

Ad primum ergo dicendum, quod homo in gratia constitutus potest vitare omnia peccata mortalia et singula: potest etiam vitare singula peccata venialia, sed non omnia, ut patet ex his quæ in secunda parte dicta sunt². Et ideo pœnitentia de peccatis mortalibus requirit, quod homo proponat abstinere ab omnibus, et singulis peccatis mortalibus; sed ad pœnitentiam peccatorum venialium requiritur, quod homo proponat abstinere a singulis, non tamen ab omnibus; quia hoc infirmitas hujus vitæ non patitur. Debet tamen habere propositum se preparandi ad peccata venialia minuenda, alioquin esset ei periculum deficiendi, cum desereret appetitum proficiendi, seu tollendi impedimenta spiritualis profectus, quæ sunt peccata venialia.

¹ Quæst. precedent., art. 2.

² 1. 2, q. 109, art. 8, et q. 74, art. 3, ad 2.

Ad secundum dicendum, quod passio pro Christo suscepit (sicut supra dictum est¹) obtinet vim baptismi. Et ideo purgat ab omni culpa et veniali et mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inveniret inhaerentem.

Ad tertium dicendum, quod fervor charitatis virtualiter implicat displicentiam venialium peccatorum, ut supra dictum est²,

COMMENTARIUS.

1. Supponit D. Thomas in titulo hujus articuli, pœnitentiam sufficientem et efficacem esse ad remittenda venialia peccata. Quod ita in genere sumptum certissimum est ex dictis in præcedentibus; nam si pœnitentia vim habet ad tollenda peccata mortalia, multo magis ad venialia, si cum proportione applicetur, quia minor offensio et aversio est in veniali quam in mortali, et conversio quæ fit per pœnitentiam, si sit perfecta in ratione contritionis, augetur, magisque perficitur, si opponatur veniali peccato, quam si tantum mortali, ut in superioribus declaratum est.

2. Prima assertio D. Thomæ. — Difficultas circa illationem. — Enodatur. — Hoc igitur supposito, quæstionem movet D. Thomas de necessitate pœnitentiae ad hunc effectum, et duplice assertione respondet. Prima est: sine aliqua pœnitentia peccata venialia remitti non possunt, quia veniale peccatum committitur per immoderatam conversionem ad bonum creatum; ergo, quandiu voluntas adhæret illi bono, ad quod sic fuit conversa, non potest ei peccatum remitti, quia manente causa, semper manet idem effectus. Unde quoad hoc eadem est ratio de peccato mortali et de veniali; ergo necessaria est pœnitentia, qua tollatur illa conversio, seu adhæsio voluntatis. Quam ultimam illationem D. Thomas non probat. Non caret tamen difficultate; nam posset quis dicere, conversionem illam sufficienter tolli per cessationem ab actu, et ab omni proposito formaliter et virtualiter. Nam causa peccati intrinseca, et quasi formalis, est ipse actus seu voluntarius consensus; et de hac solum causa vera est illa propositio, quam D. Thomas assumit ut fundamentum totius rationis: *Manente causa, manet effectus.* Ergo, si hæc causa tollatur per cessationem, poterit tolli effectus sine interventu pœnitentiae. Respondeo, hanc assertione D. Thomæ non esse

intelligendam de potentia absoluta, ut a fortiori probant quæ in simili diximus de remissione peccati mortalis, et ex dicendis amplius constabit; atque hoc probat, ut existimo, objectio facta, quia nihil videtur repugnare Deum auferre eulpam solum habitualiter manentem, quia transacto actu peccatoris, nihil manet, quod necessario illam habitualis maculam conservet. Et ideo potest Deus illam auferre, ipso peccatore nihil cooperante, neque etiam aliter resistente. Ratio autem D. Thomæ vim habet secundum potentiam ordinariam, ipsis rerum naturis consentaneam; nam hoc modo Deus nullum actuale peccatum remittit, sine aliqua cooperatione et convenienti dispositione peccatoris, quia voluntas, semel conversa ad aliquod objectum, habitualiter censemur voluntarie permanens in eo affectu, quandiu sua voluntate illum non mutat; et ideo secundum convenientem rationem non censemur disposita ut ei remittatur culpa. Hæc ergo mutatio voluntatis necessaria est secundum legem ordinariam ad remissionem culpæ venialis. Sie igitur necessaria est pœnitentia ad hunc effectum, nam pœnitentia hic late sumitur pro quaenunque simili mutatione voluntatis, ut in sequenti assertione declarabutur.

Secunda assertio D. Thomæ.

3. Est ergo secunda assertio D. Thomæ: non tam perfecta pœnitentia est necessaria ad remissionem peccati venialis, sicut mortalis. Declarat D. Thomas discrimen; nam ad remissionem mortalis necessarium est, ut homo actualiter detestetur peccatum mortale commissum, quatenus in ipso est, scilicet, diligentiam adhibendo ad rememorandum singula peccata mortalia, ut singula detestetur. In qua propositione multa includuntur, quæ dubia sunt. Et ideo (ut ex certis procedat discursus) quod primo et per se intendit D. Thomas, est, ad remissionem peccatorum mortalium necessariam esse, per se loquendo, formalem pœnitentiam, ac detestationem peccati mortalis commissi. An vero in aliquo casu sufficiat virtualis pœnitentia, D. Thomas hic non tractat, neque id affirmare (ut nos supra fecimus) repugnat præsentij discursui; quin potius statim in fine corporis articuli, de peccatis oblitis id D. Thomas affirmat, quod Cajetanus advertit, et amplificat satis consentanea ad ea quæ superius diximus. Rursus, an requiratur distincta recognitatio peccatorum, quod hic D. Thomas affirmare

¹ Quæst. 66, art. 11.

² Quæst. 79, art. 4.

5. *Formalem pœnitentiam non requiri ad venialis remissionem.* — Secundum membrum, scilicet non requiri formalem detestationem venialis peccati ad ejus remissionem, non probatur a divo Thoma, sed ut manifestum supponitur, vel ob levitatem talis culpæ, vel etiam quia ex tertio membro constare poterat. Tertium autem membrum, scilicet, virtualem displicantiam sufficere, relinquit ut salis conclusum a sufficienti partium enumeratione. Declarat autem illam virtualem displicantiam per hæc verba: *Putum aliquis hoc modo fertur secundum affectum in Deum et res divinas, ut quidquid sibi occurret, quod eum ab hoc motu retardaret, displiceret ei, et doleret se commisso, etiamsi de illo actu non cogitaret.* Quæ verba ita intelligenda sunt, ut non sumantur tanquam includentia conditionalem sensum de futuro contingente; nam ille eventus incertus est, et non pendet ex illo remissio peccati quæ in praesenti fit. Sed sumenda sunt in sensu causalí, quia nimur in actu praesenti est sufficiens virtus ad tollendum tale impedimentum, et ad dolendum de illo, cogitatione oblata; hoc enim sufficit ad virtualem displicantiam, quamvis voluntas pro sua libertate posset non habere illam displicantiam, etiamsi veniale peccatum memoriae occurreret.

6. *Dubium circa solutionem ad 1.* — Solutio ad primum est valde notanda, in qua declarat D. Thomas, quomodo propositum non peccandi venialiter possit vel debeat haberi ad veram pœnitentiam veniale; et dicit in summa requiri propositum vitandi singula, non tamen omnia, quia hoc infirmitas hujus vitæ non patitur. Difficile tamen hic applicatur illa distinctio; nam vel loquimur de venialibus peccatis, quatenus in particulari, et singulariter occurunt facienda vel vitanda, et sic est quidem necessarium propositum circa singula; tamen illud non requiritur ad pœnitentiam, sed ad non peccandum de facto in singulis occasionibus; nam pœnitentia de venialibus, et propositum, quod illa requirit, simul et eodem momento et actu haberi potest; illud vero propositum circa singula peccata venialia in particulari habetur diversis actibus et temporibus, prout occasiones occurunt. Necessum est ergo ut loquamur de venialibus peccatis, quæ in futurum fieri possunt, quatenus per modum unius objecti voluntati proponuntur ut refutanda, seu ut habeat propositum cavendi illa; hoc autem modo non

videtur possibile propositum cavendi singula, quin sit propositum cavendi omnia, quia necesse est ut totum illud objectum displiceat voluntati, et quod ab illo avertatur per tale propositum. Item, quia tam generale est illud propositum, quam cogitatio de ipsis peccatis; cogitatio autem non est ita de singulis, ut non sit de omnibus; imo proprie non est de singulis, quia de nullo directe cogitatur, sed simpliciter de toto hoc objecto, quod est venialiter peccare; et hoc simpliciter proponit cavere voluntas, nec potest proponere cavere singula peccata, cum ad ea distincte re-cogitata non descendat.

7. *Quomodo propositum vitandi venialia requiratur ad eorum remissionem.* — Respondeo ita sine dubio esse, quod tale propositum aut nullum est, aut eo modo quo est, ad omnia peccata venialia terminatur. Illud autem propositum partim est ex se efficax et absolutum, partim inefficax et conditionatum; utrumque enim implicite includit respectu diversorum, et hoc est quod D. Thomas declarare voluit. Nam propositum illud, ut comparatum ad totam collectionem venialium peccatorum, non est propositum absolutum et efficax vitandi illam, quia non est de objecto possibili moraliter et secundum legem ordinariam. Solum ergo esse potest desiderium quoddam conditionatum cavendi totam, si esset possibile, quia revera tota displicet ex vi pœnitentiae. Hinc vero etiam nascitur, ut illud propositum sit faciendi quantum in homine fuerit ad vitanda omnia venialia peccata. Ex quo etiam fit, ut tale propositum comparatum ad singula peccata, de se sit efficax, quia quolibet per se sumptum est objectum possibile, et ad omne possibile efficaciter se extendit illa voluntas. Et ita facile patet sensus D. Thomæ, et responsio ad objectiones.

8. In solutione ad 2 occurrebat gravis disputatio de privilegio martyrii ad remittendum peccatum. Sed de illa dixi superiori tomo, disp. 29. Hic vero solum est observandum, ex D. Thomæ sententia posse remitti veniale peccatum, saltem ex privilegio, absque alia dispositione ex parte hominis, præter hoc quod non habeat voluntatem actualiter inhærentem peccato. Quod Cajetanus distinctius explicat in homine qui ad dormiendum ivit, cum actuali proposito mentiendi, verbi gratia, et dormiens occiditur pro Christo; et in hoc meus privilegium concedit martyrio quam baptismum; de qua re inferius disputabimus.

9. *Quomodo veniale sit contra fervorem cha-*

ritatis. — Circa ad 3 disputat Cajetanus cum Durando, quomodo peccatum veniale sit contra fervorem charitatis. Sed res est facilis, et immerito in ea hæsitavit Durandus in 4, dist. 16, q. 1, art. 2. Nam fervor charitatis intellegi potest sola intensio, et huic non repugnat per se ac formaliter peccatum veniale, nisi fortasse ex parte operantis, quatenus non potest simul habere unum actum valde inten-sum, et alium omnino disparatum. Alius vero fervor charitatis est extensivus, ut sic dicam, ex parte objecti; nam charitas perfecta se extendit ad omnia quæ Deo placent, et ad referendum omnia in ipsum, et consequenter ad nihil volendum quod non sit referibile ad ipsum. Et de hoc fervore manifestum est opponi veniali peccato, cum hoc peccatum non sit referibile in Deum.

ARTICULUS II.

Utrum ad remissionem venialium peccatorum requiratur gratiæ infusio¹.

1. *Ad secundum sic proceditur.* Videtur quod ad remissionem venialium peccatorum requiratur gratiæ infusio. Effectus enim non est sine propria causa. Sed propria causa remissionis peccatorum est gratia; non enim ex meritis propriis peccata hominis remittuntur; unde dicitur Ephes. secundo: *Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conviviscavimus nos in Christo, cuius gratia salvati estis.* Ergo peccata venialia non remittuntur sine gratiæ infusione.

2. *Præterea, peccata venialia non remittuntur sine pœnitentia.* Sed in pœnitentia infunditur gratia, sicut et in aliis sacramentis novæ legis. Ergo peccata venialia non remittuntur sine gratiæ infusione.

3. *Præterea, peccatum veniale maculam quamdam animæ infert.* Sed macula non affertur nisi per gratiam, quæ est spiritualis animæ decor. Ergo videtur quod peccata venialia non dimittantur sine gratiæ infusione.

Sed contra est quod peccatum veniale adveniens, non tollit gratiam, neque etiam diminuit eam, ut in 2 par. habitum est². Ergo pari-

¹ Supra, q. 63, art. 1, ad 8, et infra, præsentि quest., art. 3, corp., et a. 4, ad 2; et 4, d. 16, q. 2, art. 2, q. 4; et Mal., q. 7, art. 11, corp., et ad 14, et art. 12, corp., et ad 4.

² 2. 2, q. 24, art. 10.

ratione ad hoc quod peccatum veniale remittatur, non requiritur novæ gratiæ infusio.

Respondeo dicendum, quod unumquodque tollitur per suum oppositum. Peccatum autem veniale non contrariatur habituali gratiæ vel charitati, sed retardat actum ejus, in quantum nimis inhæret homo bono creato, licet non contra Deum, ut in secunda parte habitum est¹. Et ideo ad hoc quod peccatum veniale tollatur, non requiritur, quod infundatur aliqua habitualis gratia; sed sufficit aliquid modus gratiæ vel charitatis ad ejus remissionem. Quia tamen in habitibus usum liberi arbitrii, in quibus solis possunt esse venialia peccata, non contingit esse infusionem gratiæ sine actuali motu liberi arbitrii in Deum et in peccatum, ideo quondamque de novo gratia infunditur, peccata venialia remittuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod etiam remissio peccatorum venialium est effectus gratiæ, per actum scilicet quem de novo elicit, non autem per aliquid habituale de novo animæ infusum.

Ad secundum dicendum, quod peccatum veniale nunquam remittitur sine aliquali actu pœnitentiae virtutis, explicito scilicet vel implicito; ut supra dictum est². Potest tamen remitti peccatum veniale sine pœnitentiae sacramento, quod in absolutione sacerdotis formaliter perficitur, ut supra dictum est³. Et ideo non sequitur, quod ad remissionem venialium peccati requiratur gratia infusio; quæ licet sit in quolibet sacramento, non tamen est in quolibet actu virtutis.

Ad tertium dicendum, quod sicut in corpore contingit esse maculam dupliciter: uno modo per privationem ejus quod requiritur ad decorum, puta debiti coloris, aut debitæ proportionis membrorum; alio modo per superinductionem alicujus impudentis decorum, puta luti, aut pulveris; ita etiam animæ inducitur macula, uno modo per privationem decoris gratiæ per peccatum mortale; alio modo per inclinationem affectus inordinatam ad aliquid temporale, et hoc sit per peccatum veniale. Et ideo ad tollendam maculam peccati mortalis requiritur infusio gratiæ; sed ad tollendam maculam venialis peccati, requiritur aliquis actus procedens ex gratia, per quam removeatur inordinata adhesio ad rem temporalem.

¹ 1. 2, q. 88, art. 1, et in 2. 2, q. 24, art. 10.

² Art. 4.

³ Quest. præcedent., art. 2.

COMMENTARIUS.

4. In quo sensu accipiat D. Thomas infusionem gratiae. — Ad intelligentiam hujus articuli oportet imprimis exponere quid D. Thomas intelligat per infusionem gratiae, an scilicet infusionem primae gratiae, vel augmentum, vel indifferenter. Nam Cajetanus hoc postea modo intelligit D. Thomam; Soto vero, q. 45, q. 1, art. 2, intelligit priori modo. Mihi tamen dicendum videtur D. Thomam neque in hoc titulo neque in omnibus locutionibus hujus articuli usum esse tam limitate et stricte illis verbis, ut Soto voluit, neque etiam semper ut illis verbis in illa amplitudine, quam Cajetanus indicat, sed aliquando loqui de infusione primae gratiae. Prior pars patet, tum quia alias doctrina D. Thomae esset diminuta, quia non explicasset, an ad remissionem peccati venialis requiratur saltem gratiae augmentum; et ideo sine dubio prima conclusio negativa, quam statim declarabimus, intelligenda est in illa amplitudine. Quod etiam satis indicant illa verba: *Non requiritur quod infundatur aliqua habitualis gratia*, id est, nec prima, nec secunda, seu augmentum ejus; et ideo statim subjungit: *Sed sufficit aliquis motus gratiae*, sentiens non relinqui medium inter illa duo. Tum etiam quia in solutione ad secundum in hoc sensu dicit, in quolibet sacramento fieri infusionem gratiae, et loquitur per se, et non tantum per accidens; loquitur ergo de infusione indifferenter ad primam gratiae collationem, et augmentum ejus. Nihilominus tamen posterior pars probatur, quia secunda conclusio, quam statim declarabimus, necessario est intelligenda de infusione primae gratiae, ut contra Cajetanum ostendamus, et declarant illa verba in fine corporis articuli: *Quandocunque de novo gratia infunditur*. Et ideo non potest argui D. Thomas quod aequivoce utatur verbis, quia semper addit aliquid, quod usum vel significationem determinet.

2. Prima conclusio D. Thomae. — Duobus igitur assertionibus respondet D. Thomas. Prior est: ut peccatum veniale tollatur, non requiritur infusio alicujus gratiae habitualis, sed sufficiet aliquis motus gratiae vel charitatis. Ratio est, quia peccatum veniale non tollit aliquam habitualem gratiam, vel charitatem, id est, neque expellit, neque remittit illam; ergo etiam e converso, ut tollatur veniale peccatum, necessaria non est infusio

vel auctio habitualis gratiae. Patet consequentia, quia oppositorum eadem est ratio, quoad hoc quod mutuo se expellunt. Unde, si peccatum veniale non expellit formaliter gratiam habitualem, neque aliquem gradum ejus, neque etiam e converso gratia habitualis, aut aliqua ejus intensio veniale peccatum formaliter expellit; ergo neque ejus infusio necessaria esse potest ad illius remissionem; solum enim propter formalem expulsionem poterat esse necessaria. Significat autem D. Thomas gratiam aliquam esse necessariam, saltem auxiliarem, seu motum gratiae, aut charitatis; quod juxta dicta in praecedenti articulo intelligendum est; et postea a nobis latius declarabitur.

3. Secunda assertio D. Thomae. — Secunda assertio D. Thomae est: quandocunque gratia infunditur adulto, remittuntur ei venialia peccata. Quam probat, quia illi non infunditur gratia sine actuali motu in Deum, et in peccatum; sed per hunc motum remittuntur venialia peccata; ergo. Ex qua ratione colligit imprimis Cajetanus confirmationem cujusdam opinionis suae, quam supra de Eucharistia tenuit, scilicet, non conferre effectum suum sine actuali devotione suscipientis. Sed non recte colligit, tum quia D. Thomas non loquitur de augmentatione seu nutritione gratiae, sed de prima ejus infusione, ut patet, quia dicit gratiam non infundi adulto *sine actuali motu liberi arbitrii in Deum et in peccatum*. Quibus verbis solet loqui D. Thomas de dispositione necessaria ad primam gratiam; neque in alio sensu vera esset propositio, quia augmentum gratiae fit per actus meritorios, etiamsi non sint motus in Deum aut in peccatum; tum etiam quia licet D. Thomas dicat gratiam non infundi adulto *sine predicto motu*, non tamen dicit actualem motum esse necessarium in illo metu instanti, et puncto, in quo gratia infunditur per sacramentum, prout ipse Cajetanus intendit de effectu Eucharistie; constat enim sufficere, quod bonus motus praecesserit, et quod in ipsa actuali susceptione sacramenti novum impedimentum non ponatur. Et hinc magna ex parte cessant objectiones Cajetani contra hanc conclusionem, nam supponere videntur loqui D. Thomam de qualibet infusione, etiam de augmentatione gratiae. Et ideo inferunt, per quemlibet actum charitatis remitti peccata venialia. Quod ipse Cajetanus reputat inconveniens; et fortasse non est, si recte intelligatur, ut infra tractabimus. Tamen in rigore non sequitur,

DISPUTAT. XI. SECT. I.

sicut nec sequitur de omni actu meritorio augmenti gratiae. Unde alia etiam, quae Cajetanus hac occasione dicit de requisitis ad remissionem venialium peccatorum, necessaria non sunt ad intelligentiam hujus articuli; res autem ipsa inferius disputabitur.

4. Difficultas. — Solvitur. — Una vero superest difficultas circa hanc partem, quia discursus D. Thomae videtur procedere ex puris particularibus; quamvis enim infusio gratiae non fiat sine actuali motu liberi arbitrii in Deum et in peccatum, non tamen in omne peccatum, sed in illud quod infusioni gratiae contrarium est; hoc autem est peccatum mortale, non autem veniale; ergo non recte infert remissionem venialium peccatorum etiam tali infusione semper esse conjunctam. Quoad hoc est optima responsio, quam Cajetanus in ultimis verbis sui Commentarii significat, scilicet, D. Thomam locutum fuisse moraliter et regulariter, non autem metaphysice. Qui enim convertitur in Deum, et propter ipsum detestatur peccatum, regulariter loquendo, non limitat intentionem suam ad mortalia peccata, sed absolute extendit eam ad divinam offensionem; ideoque quando illi infunditur gratia, etiam remissio extenditur ad venialia peccata, quae tunc non possunt expelli aut remitti sine infusione gratiae, propter conjunctionem cum mortali peccato; agimus enim, ut dixi, de prima infusione gratiae. Nihilominus tamen in rigore verum est, si quis praecise detestetur mortalia quatenus talia sunt, aut quatenus in tali vel tali specie constituuntur, fieri posse infusionem gratiae absque remissione venialium, imo cum actuali proposito et complacentia eorum; et hoc convincit objectio facta. Addo tandem D. Thomam non dicere in hujusmodi infusione remitti omnia venialia peccata, sed indefinite *venialia peccata*; probabile autem videtur, loquendo etiam moraliter, et ut plurimum, in qualibet detestatione peccatorum mortalium includi virtualiter detestationem saltem aliquorum venialium, eorum scilicet, quae conjuncta sunt cum tali peccato, et ad illud disponunt, vel etiam quae talem detestationem impediunt, seu illi repugnant, quae peccata venialia fere nunquam desunt in illo, qui mortaliter peccavit; et hoc etiam videtur Cajetanus insinuasse.

5. Circa solutiones argumentorum nihil occurrit addendum, sed solum advertendum D. Thomam, in solutione ad 4, pro manifesto supponere remissionem peccati venialis esse

effectum gratiae. In solutione vero ad 2 et 3 expresse declarare, hunc effectum fieri per aliquem actum gratiae. Et quia hoc videtur esse fundatum hujus materiae, disputacionem et declarationem ejus inde exordiemur.

DISPUTATIO XI.

DE REMISSIONE VENIALUM PECCATORUM, QUATERNUS EST ALTER PONENTIAE EFFECTUS.

Quoniam venialia peccata per plura media tolli possunt, inter quae poenitentia praecipuum est, vel etiam in omnibus quodammodo inclusum, ideo D. Thomas hunc posuit inter effectus poenitentiae, et ea occasione de aliis remediiis contra venialia peccata disputat. Ut tamen clarius procedamus, dicemus prius de hoc effectu, prout fit per poenitentiam virtutem, de qua nunc agimus, postea quatenus per alia media fieri potest. Ante omnia vero oportet praemittere quid sit haec remissio, et cuiusnam principalis causae sufficientis, et formalis proprium opus sit.

SECTIO I.

Utrum remissio venialis peccati sit supernaturale opus gratiae.

1. Veniale peccatum est verum malum culpe in Deum, licet imperfectum. — Supponendum imprimis est ex D. Thoma, 1. 2, q. 72, art. 5, et quest. 88 et 89, peccatum veniale in hoc convenire cum mortali, quod est verum malum culpe, et aliqualis Dei offensio, relinquentis in anima aliquam maculam, licet imperfectam, ut hic etiam, art. 2, ad 3, D. Thomas explicavit; differre autem, quia non avertit peccantem a Deo ut ab ultimo fine, et consequenter, nec privat divina gratia, nec constituit Dei inimicum. Deinde suppono questionem propositam intelligi posse, vel de gratia auxiliante, vel de sanctificante, vel generaliter de quoconque favore, et liberalitate Dei non debita naturae, et ad finem supernaturalem ordinata, et hic ultimus est proprius sensus praesentis sectionis; nam in sequenti dicemus de gratia sanctificante; de auxiliante vero in aliis.

2. Quorundam opinio. — Nonnulli ergo Theologi sentiunt hoc non esse opus gratiae, sed naturae, vel justitiae, ut sic dicam, diverso tamen modo et diversis fundamentis. Durans in 4, d. 16, q. 2, et d. 20, q. 1, docet peccatum veniale expelli per naturalem ac-